

I. Matselyuh. Features of ecclesiastical law's sources of state's origin in the Russian state epoch

The conceptions of ecclesiastical law's sources of state's origin are considered and their features are detected in this article. The ecclesiastical law's sources of state's origin in the Russian state epoch are analyzed. The circle of state and church's relationships that were regulated by state and church's principles is marked off.

Key words: *state, church, ecclesiastical law's sources of state's origin; state and church's relationships, rule, letter missive, prince, Russian state, Kyiv Rus.*

КОНСТИТУЦІЙНЕ ПРАВО

Цоклан В. І.

Київський університет права НАН України

**РОЗВИТОК СИСТЕМИ СУЧАСНИХ ДЖЕРЕЛ
КОНСТИТУЦІЙНОГО ПРАВА УКРАЇНИ**

Публікація присвячена висвітленню основних тенденцій розвитку системи сучасних джерел конституційного права України. Здійснюється правова характеристика відповідних тенденцій. Враховуються новели чинного конституційного законодавства, обумовлені Рішенням Конституційного Суду України від 30 вересня 2010 р. № 20-рп, яким було відновлено дію Конституції України від 28 червня 1996 р.

Ключові слова: *джерело конституційного права, система сучасних джерел конституційного права, тенденції розвитку системи джерел конституційного права України.*

Сучасні джерела конституційного права України і їх система перебувають у процесі постійного розвитку та вдосконалення. На їх генезис впливає сукупність об'єктивних і суб'єктивних чинників. Не останнє місце серед цих факторів займають і особливості розвитку вітчизняного конституціоналізму та перебігу конституційного процесу в Україні. Зокрема, можна згадати визначальний вплив на подальший генезис вітчизняного конституціоналізму та системи джерел однойменної галузі права Рішення Конституційного Суду України від 30 вересня 2010 р. № 20-рп, яким було поновлено дію Основного Закону в редакції від 28 червня 1996 р.

Дослідження основних тенденцій генезису системи джерел конституційного права неодноразово здійснювалося автором цієї публікації [5; 6; 8; 9, с. 297-311]. Водночас, ця проблематика характеризується складністю чи навіть неможливістю її остаточного розв'язання.

Термін "тенденція" походить від латинського *tendentia*, що містить в своїй основі термін *tendo* – "прагну, прямую" і має багатостороннє значення: 1) напрями розвитку якогось явища; 2) ідейна спрямованість творів мистецтва, виражена за допомогою художніх засобів, у розвитку художніх образів; 3) прагнення, схильність, властиві кому-або чому-небудь; 4) упереджена думка, що нав'язується читачеві, слухачу, глядачу. Отже, під тенденціями (від лат. *tendentia* – "прагну, прямую") розвитку системи сучасних джерел конституційного права України слід розуміти основні напрямки й шляхи її вдосконалення на середньо- та довгострокову перспективи [9, с. 299].

Попередньо нами обґрунтовується висновок про те, що серед основних тенденцій розвитку та вдосконалення системи сучасних джерел конституційного права України слід відзначити такі, як: гуманізація та “людиноцентризм” сучасних джерел конституційного права; утвердження нових суб’єктів конституційної правотворчості; розширення об’єкта конституційно-правового регулювання джерел конституційного права; збереження і ренесанс національних традицій правотворення (джерелотворення); глобалізація та інтернаціоналізація конституційного права та конституційних правовідносин; соціологізація, політизація та ідеологізація (в органічному поєднанні з деідеологізацією) конституційного права та його джерел; муніципалізація сучасних джерел конституційного права; процесуалізація сучасних джерел конституційного права; універсалізація сучасних джерел конституційного права; новелізація джерел конституційного права; верифікація системи сучасних джерел конституційного права; прагнення основних суб’єктів конституційного правотворення до належного нормативно-правового та організаційно-правового забезпечення ефективного функціонування системи сучасних джерел конституційного права України [7, с. 86]. Очевидно, що переважна більшість із них, у силу об’єктивності свого існування, зберігає свою актуальність і нині.

Домінуючою тенденцією розвитку та вдосконалення системи сучасних джерел конституційного права України, як і раніше, є гуманізація та “людиноцентризм” відповідних джерел права. Так, Конституція України у ст. 3 визначає, що людина, її життя і здоров’я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю, а права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави.

Разом із тим, нині помітною стає тенденція щодо відмови від необґрунтованого, а подекуди й недалекогоглядного приєднання України до все нових і нових міжнародних договорів у сфері прав людини, реалізація яких на сьогодні не під силу не лише Україні, а й більшості економічно розвинених країн регіону, включаючи держави-учасниці ЄС. Так, станом на початок 2011 р., за даними Урядового уповноваженого у справах Європейського суду з прав людини, наша держава заборгувала своїм громадянам-позивачам біля 130 млрд. грн.

Зазначені положення не заперечують тенденції щодо подальшої гуманізації джерел конституційного права та їх системи. Очевидно, що поява та утвердження джерел конституційного права, що унормовують механізми реалізації міжнародних стандартів у сфері прав людини і взаємодію держави і її органів із громадянським суспільством і його інститутами (громадські організації, професійні та творчі спілки, організації роботодавців, благодійні і релігійні організації, органи самоорганізації населення, недержавні засоби масової інформації та інші непідприємницькі товариства і установи, легалізовані відповідно до законодавства) стає очікуваним трендом розвитку сучасного конституціоналізму.

Нині помітною стає тенденція щодо розширення кола суб’єктів конституційної правотворчості. Якщо ще у ХХ ст. переважна більшість джерел конституційного права виражали і юридично закріплювали суверенну волю виключно держави (особливо яскраво цю тезу ілюструє досвід конституційного правотворення в колишньому СРСР), то нині найважливішим, пріоритетним суб’єктом конституційної

правотворчості визнається народ. Отримала загальне визнання й конституційна правотворчість територіальних громад (комун) та інших суб'єктів муніципального права.

Натомість, поява нових суб'єктів конституційної правотворчості як і раніше залишається важливим трендом розвитку сучасних джерел конституційного права. Зокрема, слід погодитися з українськими правознавцями, які визнають статус суб'єктів конституційного джерелотворення за Автономною Республікою Крим [1, с. 353-378].

Важливою тенденцією розвитку системи сучасних джерел конституційного права України залишається й тенденція щодо розширення кола суспільних відносин, що є предметом конституційно-правового регулювання. На сьогодні, норми конституційного права, об'єктивізовані у відповідних галузевих джерелах, регулюють найважливіші суспільні відносини не тільки в політичній, а й в економічній, соціальній, культурній (духовній), екологічній та інших сферах суспільного і державного життя.

Також можна передбачити, що подальший розвиток джерел конституційного права України буде здійснюватися передусім і в контексті генезису національної конституційно-правової доктрини, яка уособлює кращі традиції національного державотворення і правотворення, ідеали українського конституціоналізму.

Світові тенденції суспільного розвитку, розчиняючись у конституційній матерії, мають прояв у перманентних процесах глобалізації та інтернаціоналізації джерел конституційного права та їх системи. Ці процеси простежуються, перш за все, у зближенні системи сучасних джерел національного конституційного права України з міжнародним публічним правом та процесі формування конституційного права ЄС. Тож очікувано, що у найближчі роки домінуючою тенденцією в розвитку системи сучасних джерел конституційного права України буде тенденція щодо їх гармонізації з джерелами міжнародного, в першу чергу європейського конституційного права, у міру формування останніх.

Соціологізація, політизація та ідеологізація (в органічному поєднанні з деідеологізацією) системи джерел конституційного права, як одна з важливих тенденцій розвитку джерел сучасного конституційного права в більшості країн світу, у тому числі й в Україні, відображає загальну тенденцію розвитку всієї галузі сучасного конституційного права в напрямку інтеграції юридичної науки з соціологією та політологією на рівні теоретико-методологічного забезпечення конституційного джерелотворення.

Помітною є й тенденція щодо муніципалізації системи сучасних джерел конституційного права України. Подальший розвиток інститутів місцевого самоврядування та підвищення їх авторитету в суспільстві сприяють появі значної кількості нових джерел конституційного права – статутів територіальних громад України та інших актів суб'єктів місцевого самоврядування. Також, до сьогодні невикористаним залишається потенціал місцевих референдумів, яких у 1991–2011 рр. було проведено більше 150, та інших локальних форм безпосередньої демократії.

Не можна обійти увагою й тенденцію процесуалізації системи сучасних джерел конституційного права України, зміст якої полягає у збільшенні процесуальних норм конституційного права та новелізації форм їх об'єктивізації [2, 3]. Зокрема, на сьогодні

в Україні діють регламенти Верховної Ради України, Кабінету Міністрів України, Конституційного Суду України, Центральної виборчої комісії, які за своєю сутністю можуть бути віднесені до процесуальних джерел сучасного конституційного права. Нині в Україні також триває розробка такого важливого джерела конституційного права як Виборчий кодекс. Хоча, в контексті розробки Мін'юстом в квітні 2011 року нової редакції Закону "Про вибори народних депутатів України", навряд чи кодифікація виборчого процесу стане справою найближчого часу.

Очевидно, що визначальним трендом розвитку сучасних джерел конституційного права та їх системи стане тренд щодо модернізації Основного Закону. Так, на початку 2011 р., враховуючи необхідність підготовки пропозицій щодо вдосконалення конституційного регулювання відносин, з метою забезпечення максимальної прозорості, загальнодоступності, демократичності та деполітизації цього процесу, неутручання у нього суб'єктів владних повноважень, а також започаткування широкого обговорення конституційних ініціатив, залучення до нього громадськості, вчених, міжнародного експертного середовища, Президент України прийняв 21 лютого 2010 року Указ № 224 "Про підтримку ініціативи щодо створення Конституційної Асамблеї" [4]. У ньому глава держави підтримати ініціативу Л. М. Кравчука щодо створення Конституційної Асамблеї для підготовки змін до Конституції України.

Зазначене зумовлює пошук оптимальних організаційно-правових форм організації та діяльності Конституційної Асамблеї. Адже легітимність модернізованої Конституції України залежить від конституційності правового статусу суб'єктів розроблення законопроекту про внесення змін до Конституції України чи її нової редакції та легітимності процедури прийняття (затвердження) Основного Закону.

Відповідно до пункту 28 частини першої статті 106 Конституції України Президент України створює у межах коштів, передбачених у Державному бюджеті України, для здійснення своїх повноважень консультативні, дорадчі та інші допоміжні органи і служби.

На наше переконання та з огляду на зміст зазначеного конституційного повноваження Президента України, Конституційна Асамблея повинна мати правовий статус колегіального консультативно-дорадчого органу при Президентові України. Це дозволить забезпечити відкритість та демократичність організації та діяльності Конституційної Асамблеї як загальнодержавного органу, визначеність правового статусу членів Конституційної Асамблеї та її робочих органів, унеможливить вплив органів державної влади на результати роботи Конституційної Асамблеї, а також сприятиме конструктивному та своєчасному вирішенню питань щодо її фінансового, матеріально-технічного та організаційного забезпечення діяльності.

Важливою тенденцією розвитку джерел конституційного права України є їх подальша варіація та новелізація. Закономірно, що урізноманітнення системи сучасних джерел конституційного права України буде здійснюватися за рахунок подальшого розширення предмета конституційно-правового регулювання та пошуку нових форм об'єктивізації конституційно-правових норм, а також надання нових юридичних властивостей традиційним джерелам конституційного права України.

На наш погляд, з метою унеможливлення колізій нормативно-правових актів та

унормування системи сучасних джерел конституційного права України, вбачається доцільним розробити та прийняти систему законодавчих і підзаконних правових актів, які б урегулювали суспільні відносини у сфері конституційної правотворчої та правозастосовчої діяльності (закони України “Про нормативно-правові акти”, “Про закони і законотворчу діяльність в Україні” та інші уже неодноразово розроблялись, вносились до парламенту, але так і не були прийняті), а також упередили політико-правові конфлікти між учасниками сучасного конституційного процесу. При цьому, найбільш простим і очікуваним кроком у цьому напрямку має стати прийняття довго страждального Закону “Про нормативно-правові акти”.

Використані джерела:

1. Джерела конституційного права України : монографія / відп. ред. акад. Ю. С. Шемшученко і О. І. Ющик. – К. : Наукова думка, 2010. – 710 с.
2. Приходько Х. В. Конституційний процес як самостійний вид юридичного процесу / Х. В. Приходько // Право України. – 2008. – № 6. – С. 29-34.
3. Приходько Х. В. Теорія конституційного процесу: доктринальні та прикладні аспекти : монографія / відп. ред. М. О. Баймуратов. – Тернопіль : Джура, 2010. – 292 с.
4. Про підтримку ініціативи щодо створення Конституційної Асамблеї: Указ Президента України від 21 лютого 2010 року Указ № 224 // Офіційний вісник Президента України. – 2011. – № 5. – Ст. 385.
5. Цоклан В. І. Основні тенденції розвитку джерел конституційного права України в сучасних умовах / В. І. Цоклан // Науковий вісник Ужгородського національного ун-ту. Серія Право. – Вип. 6. – Ужгород : “Ліра”, 2006. – С. 111-114.
6. Цоклан В. І. Основні чинники, що зумовлюють розвиток і вдосконалення джерел конституційного права України на сучасному етапі / В. І. Цоклан // Адвокат. – 2006. – № 10. – С. 11-15.
7. Цоклан В. І. Теоретико-методологічні основи системи сучасних джерел конституційного права України / В. І. Цоклан // Бюлетень Міністерства юстиції України. – 2008. – № 7-8. – С. 77-88.
8. Цоклан В. І. Тенденції розвитку джерел конституційного права України на сучасному етапі / В. І. Цоклан // Конституційні засади державотворення і правотворення в Україні: проблеми теорії і практики: До 10-річчя Конституції України і 15-ї річниці незалежності України. Матеріали наук.-практ. конф. (м. Київ, 26 червня 2006 р.): зб. наук. статей / за ред. Ю. С. Шемшученка ; упор. І. О. Кресіна, В. П. Нагребельний, Н. М. Пархоменко. – К. : Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2006. – С. 155-157.
9. Цоклан В. І., Федоренко В. Л. Система сучасних джерел конституційного права України : монографія / за ред. В. Л. Федоренка. – К. : Ліра-К., 2009. – 400 с.

Цоклан В. І. Развитие системы современных источников конституционного права Украины.

Статья посвящена выявлению основных тенденций и путей развития системы современных источников конституционного права Украины. Осуществляется правовая характеристика соответствующих тенденций. Учитываются новеллы действующего законодательства, обусловленные Решением Конституционного Суда Украины от 30 сентября 2010 г. № 20-рп, которыми было возобновлено действие Конституции Украины от 28 июня 1996 г.

Ключевые слова: источник конституционного права, система современных источников конституционного права, тенденции развития системы источников конституционного права Украины.

V. Tsocklan. The modern sources of the constitutional law of Ukraine.

The article is devoted to revealing the main trends of the system of modern sources of the constitutional law of Ukraine. Legal characteristics of relevant trends are carried out. Novels of the

current constitutional law, stipulated by the Decision of the Constitutional Court of Ukraine dated September 30, 2010 № 20-рп, which re-enacted the Constitution of Ukraine dated June 28, 1996 are considered.

Keywords: source of the constitutional law, system of the modern sources of the constitutional law, trends of the system of modern sources of the constitutional law of Ukraine.

КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВІ НАУКИ

*Кончаковська В. В.
Національний педагогічний університет
імені М. П. Драгоманова*

ТЛУМАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ “НЕТЕРПИМІСТЬ” У РАМКАХ СТ. 127 КРИМІНАЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ

У статті здійснено спробу відмежування понять “дискримінація” і “нетерпимість” у межах статті 127 Кримінального кодексу України та застосування зазначеної норми при кваліфікації злочинів.

Ключові слова: дискримінація, нетерпимість, толерантність, злочин.

Норма, яка передбачає кримінальну відповідальність за катування (ст. 127 Кримінального кодексу України (далі – КК України)) з’явилася порівняно недавно – з прийняттям чинного КК України. Незважаючи на те, що вона ще досить мало застосовувалася в судовій практиці, до неї уже тричі вносилися зміни. Недоліки кримінально-правових норм, дублювання окремих понять, у нашому випадку – “дискримінація” і “нетерпимість”, а також відмежування цих термінів, на практиці дають змогу правозастосовчим органам кваліфікувати діяння не завжди правильно. З огляду на те, що вказані визначення вживаються у дещо схожому контексті, існує необхідність відмежування вказаних понять та з’ясування їх сутності.

Розглядаючи питання доцільності внесених змін до ч. 2 ст. 127 КК Законом України від 05.11.2009 р. № 1707-VI [1], зокрема “... з мотивів расової, національної чи релігійної нетерпимості” необхідно дослідити саме поняття “нетерпимість”, антиподом якої є толерантність.

Дискримінація як явище цікавило та було предметом дослідження багатьох вчених, практиків, як кримінологів, так і науковців у галузі теорії держави і права. Значна увага приділяється в роботі проблемам розуміння дискримінації як однієї з цілей катування, що стала предметом дослідження Ю. О. Поліщука.

Метою публікації є аналіз позицій науковців щодо тлумачення понять “нетерпимість” і “дискримінація”, викладення власного погляду щодо розуміння поняття “дискримінація” у контексті ст. 127 КК України.

У зв’язку з окресленою метою, автор ставить перед собою наступні завдання: у зв’язку з внесенням змін до ст. 127 КК України проаналізувати зміст кваліфікуючої ознаки “з мотивів расової, національної чи релігійної нетерпимості” в контексті